

Nr 995

Av herr Ohlin m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 85, angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.

(Lika lydande med motion nr 790 i Första kammaren)

I proposition nr 85 framläggs förslag om vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.

Från regeringshåll har vid ett flertal tillfällen uttalats, att nästa stora utbildningsreform skulle komma att gälla vuxenutbildningen. Vid 1965 års vårriksdag deklarerade ecklesiastikministern, att regeringen till hösten 1965 skulle ha allt det material tillgängligt som behövdes för att göra ett stort utspel i vuxenutbildningsfrågan. Särskilt skulle de studiesociala frågorna bringas till en snar och tillfredsställande lösning. Mot bakgrund av att ingen av de utredningar som behandlat vuxenutbildningsfrågorna haft till uppgift att företa en samlad översyn av vuxenutbildningen i dess helhet har från mittenpartierna vid upprepade tillfällen, bl. a. vid 1965 års riksdag, i partimotioner krav rests på en sådan övergripande utredning. Särskild uppmärksamhet skulle därvid ägnas frågan om ett effektivt studiesocialt stöd till de vuxenstuderande. Dessa krav har emellertid gång efter annan, bl. a. vid nämnda riksdag, avvisats av den socialdemokratiska riksdagsmajoriteten. Departementschefen har i sammanhanget hänvisat till pågående utredningar på detta område inom departementen. Därmed har regeringen frångått den praxis som tidigare gällt på detta område, nämligen att större skolfrågor så gott som undantagslöst utretts av parlamentariskt sammansatta kommittéer.

De förslag som nu framläggs i förevarande proposition bygger därför inte på ett samlat utredningsresultat utan på förslag från ett flertal utredningar, främst gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens betänkanden. Till grund för propositionen ligger även förslag från radioutredningens andra betänkande (SOU 1965: 21). Det är givet att överblicken och samordningen av de olika utredningsförslagen härigenom försvårats. Likaså har väsentliga områden inom vuxenutbildningen blivit outredda. Det gäller speciellt den postgymnasiala vuxenutbildningen, studieförbundens verksamhet, utbildningsverksamheten inom industrin, hantverket och servicenäringarna, korrespondensundervisningen, den kommunalt och statligt bedrivna vuxenutbildningen etc. I propositionen är till följd härav förslagen

begränsade till att i huvudsak endast gälla förgymnasial och gymnasial vuxenutbildning, som har sin närmaste motsvarighet i ungdomsutbildningen. Det är en brist i propositionen att övrig vuxenutbildning inte blivit närmare behandlad. Likaså är det en brist, att hittills inte någon utredning sysslat med frågan om de vuxenstuderandes speciella situation, deras utbildningsbakgrund, syfte med studierna, deras förutsättningar och möjligheter till fortsatta studier. Det behövs därför en inventering av de erfarenheter på hithörande områden som hittills gjorts, likaså bör elevmaterialets sammansättning kartläggas och planmässig försöksverksamhet bedrivas i syfte att utröna de bästa formerna för och metoderna vid undervisning av olika kategorier vuxna. Kravet på en allsidig och samlad översyn av hela vuxenutbildningsområdet kvarstår därför oförändrat.

De förslag som regeringen nu framlägger är inte heller särskilt genomgripande. Den lokalt bedrivna vuxenutbildningen skall visserligen utbyggas ytterligare. Men det torde också vara det enda mera betydande förslag om vilket beslut nu skall fattas. Utbildning via radio och TV hänskjuts till förnyad, nyligen tillsatt utredning, och den studiesociala reform, som länge aviserats, består endast i höjning av maximibeloppet för studielån för studerande med försörjningsplikt mot barn och införande av viss resekostnadsersättning i samband med studier vid vuxengymnasierna i Norrköping och Härnösand. I övrigt hänvisas endast till att »undersökningar pågår rörande konsekvenserna i skilda avseenden av ett för vuxenutbildningen särskilt utformat studiefinansieringssystem».

Till den länge väntade reformeringen av vuxenutbildningen har stora förhoppningar knutits, inte minst från de vuxenstuderande själva. När propositionen väl framläggs visar sig det hela endast utgöra en skiss till en vuxenutbildningsreform, en första etapp, som snarast kräver fortsatt reformarbete. Besvikelsen är därför hos många stor över de uteblivna reformförslagen särskilt vad gäller radio-TV-undervisningen och det studiesociala stödet.

I det följande skisseras de riktlinjer efter vilka ett fortsatt reformarbete på vuxenutbildningens område — utbyggnaden av den andra etappen — enligt vår mening måste bedrivas.

Vid en fortsatt reformering bör målet vara att skapa ett integrerat och flexibelt vuxenutbildningssystem. Vidare krävs en ökad satsning på pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Syftet måste vara att åstadkomma en sådan rationalisering av utbildningen, att inte ungdomsskolans lärare behöver tas i anspråk annat än i begränsad omfattning. Samtidigt bör emellertid alla som så önskar ha möjlighet att följa den undervisning som erbjuds. För att det syftet skall kunna förverkligas krävs i sin tur en intensifierad undervisning via etermedia och en ökad användning av förproducerat materiel, t. ex. i form av programmerad undervisning. Därigenom kan undervisningen individualiseras samtidigt som den görs tillgänglig för alla

genom distribution via etern. På sikt torde sådana åtgärder i stor utsträckning vara lärarbesparande. Vid en utbyggd etermedieundervisning är det vidare inte till fyllest att enbart TV-apparater står till de studerandes förfogande. Också videobandspelare bör kunna användas för bandning och återutsändning av program på tider och under former som bättre passar de vuxenstuderande. Över huvud taget bör stor vikt läggas vid en integration av olika undervisningsmedia i syfte att finna den rätta avvägningen mellan kostnadskrävande och effektiva instrument för inläringen. Försöksverksamhet med datamaskinförmedlad undervisning bör vidare igångsättas snarast möjligt.

Redan nu bör en ökad satsning kunna ske på vuxenpedagogisk forskning. För att undervisa vuxna krävs en helt ny metodik. Ingen av de lärare som i dag tjänstgör inom skolväsendet har utbildats med sikte också på de vuxenstuderandes speciella situation. Ändå måste det bli just dessa lärare som skall handha den utbyggda lokala vuxenutbildning varom förslag nu framläggs. En adekvat lärarutbildning blir därför ett annat angeläget krav. Åtgärder bör också vidtas för att häva bristen på lämpliga läromedel för vuxenundervisningen. Så är t. ex. den litteratur som nu i stor utsträckning används i vuxenutbildningen främst avsedd för ungdomsutbildningen. På detta område krävs därför såväl forsknings- och utvecklingsarbete för att få fram de bästa hjälpmedlen som produktion av sådana hjälpmedel.

Eftersom avsikten nu är att inordna den lokalt rekryterade vuxenutbildningen i ungdomsskolan krävs nya riktlinjer för det framtida skolbygget. Riktpunkten bör därvid vara att skolans lokaliteter skall vara så utformade att de kan tjäna såväl ungdomar som vuxna. Det utvecklingsarbete som inom skolöverstyrelsen eller i andra organ pågår beträffande lokalnormer för såväl grundskolan som det gymnasiala skolstadiet måste nu kompletteras med normer som också avser vuxenutbildningens behov.

Den postgymnasiala utbildningen, särskilt eterburen akademisk undervisning på ett- och tvåbetygsnivå, måste i en nära framtid inordnas i vuxenutbildningssystemet. På den punkten innebär propositionen ingen förändring mot nuläget. Trots upprepade förslag från särskilt universitetskanslersämbetets sida aviseras inga nya akademiska kurser i radio eller TV. Målsättningen på detta område måste vara att åstadkomma ett »universitet i etern», ett radio-TV-korrespondensuniversitet, varom förslag tidigare vid upprepade tillfällen framlagts från mittenpartiernas sida. Vi har för avsikt att längre fram i denna motion beröra just denna sida av vuxenutbildningen.

Ökad uppmärksamhet måste i fortsättningen också ägnas det s. k. kompetensproblemet. I samband med radions ettbetygskurs i statskunskap fick detta problem — frågan om vilka förkunskaper som skall krävas för rätten att studera och tentera vid ett universitet — en drastisk belysning. Enligt vår mening är det angeläget att bestämmelserna reformeras så att

en ökad tonvikt kan läggas vid den reella kompetensen i stället för den formella. Möjligheter måste skapas för att tillgodose det s. k. allmänna behörighetskravet genom hänsynstagande till exempelvis erfarenheter i yrkeslivet, folkhögskolestudier, deltagande i icke målinriktat studiearbete, arbete i folkrörelserna m. m.

Av största betydelse för en längre gående reformering av vuxenutbildningen än vad som förordas i propositionen är införande av ett kraftigt utbyggt studiesocialt system för de vuxenstuderande. De vuxenstuderandes studiesociala problem har inte mera ingående penetrerats av någon av de många utredningar som under senare år behandlat vuxenutbildningsfrågorna. Material saknas därför nu för att framlägga alternativa reformförslag. Härigenom kommer den studiesociala reform som länge aviserats att förhållas ytterligare. Frågan bör därför nu bli föremål för skyndsamt utredning. I princip bör målsättningen vara sådan, att man utan ekonomiska hinder vid vilken tidpunkt som helst skall kunna fortsätta sina studier till den nivå, som motsvarar ens anlag och intresse. Vidare bör de studiesociala villkoren vara sådana att de studerande också ges möjlighet till heltidsutbildning. Ett helt nytt studiesocialt system bör däremot inte tillskapas. I stället bör en samordning och integration på lämpligt sätt ske mellan det nuvarande studiemedelssystemet och stödet till de vuxenstuderande.

Slutligen vill vi i anslutning till detta inledningsavsnitt anlägga några rent principiella synpunkter på lösningen av vuxenutbildningsfrågorna. Gymnasieutredningen och i än högre grad yrkesutbildningsberedningen uppfattade vuxenutbildningen snarast som ett institutionellt begrepp. Utbildningen skulle institutionaliseras, d. v. s. bedrivas i sådana former som nära anslöt till ungdomsutbildningen. I viss mån kan dessa synpunkter också sägas gå igen i propositionen. Utmärkande för en sådan syn är fastlåsningen till ett visst skolmönster vad gäller kurs- och gruppstorlekar, delningstal, intagningsförfarande efter urvalsprinciper, betygssystem etc. Också i andra avseenden utmärks ett sådant synsätt av viss fixering vid traditionellt skoltänkande.

Det är emellertid uppenbart, att det existerar verkliga skillnader mellan vuxenutbildning och ungdomsutbildning. De vuxna har en helt annan motivation för sina studier, de har ofta en heterogen studiebakgrund, i regel har de försörjningsplikt etc. Det säger sig självt, att undervisning för vuxna kräver en helt annan metodik än den som används inom ungdomsskolan.

Vad vi i det föregående anfört om en flexibel organisation talar därför för ett betydligt friare synsätt på den framtida vuxenskolans arbetsformer än vad som nu föreslås. I en sådan skola blir mer elevprestationen än själva den form i vilken arbetet bedrivs det centrala. Om vuxeneleverna studerar hemma, vid en vuxenskola, per korrespondens, via radio och TV eller kompletterar med av studieförbund anordnade kurser bör vara av

underordnad betydelse. Det väsentliga skall i stället vara *rätten och möjligheten* att få studera och avlägga prov eller tentamina utan några större kostnader för den enskilde. Vuxenskolan kan då samordna och administrera verksamheten men behöver inte nödvändigtvis ensam fungera som kursanordnare. Lärarna blir mer rådgivare, studievägledare och handledare än föreläsare. Vuxeneleverna kan själva välja den studieform som passar var och en bäst: individuella studier, gruppstudier eller kombinationer av dessa båda eller andra former. Först när ett sådant synsätt präglar vuxenutbildningens framtida organisation torde det med rätta kunna påstås, att vår nästa stora utbildningsreform gäller vuxenutbildningen. Målet måste därför vara att upprätta en vuxenskola som står öppen för alla som önskar bedriva fortsatta studier efter avslutad grundutbildning.

Vi avser nu att närmare granska de förslag som framläggs i propositionen samt i anslutning därtill redovisa våra egna ståndpunkter och förslag beträffande vuxenutbildningens former och organisation.

Vuxenutbildningens reformering — motiv, distributionsvägar, omfattning

De hittillsvarande skolreformerna har lett till betydande skillnader mellan unga och vuxna, mellan olika generationer i samhället. Ett uttryck här för är det förhållandet att ca 80 % av 1930-talets årskullar har lämnat skolsystemet utan annan utbildning än sex- till åttaårig obligatorisk skola medan inom några få år en lika stor andel kommer att ha en elva- eller tolvårig utbildning bakom sig.

Det är därför ett rättvisekrav att de kategorier vuxna, som av olika anledningar inte haft möjlighet att i sin ungdom få utbildning svarande mot sin ambition och sina förutsättningar, nu ges möjligheter att bedriva fortsatta studier.

Det stora intresse bland vuxna för utbildnings- och bildningssträvanden som vi i dag upplever sägs i propositionen vara »ett uttryck för att otillfredsställda behov existerar i betydande omfattning, även om de inte låter sig anges med någon större precision». Vidare framhålls att samhället bör så långt möjligt ställa utbildningsresurser till förfogande för dessa grupper.

På lång sikt torde det s. k. rättviseargumentet för en intensifierad vuxenutbildning försvagas genom bl. a. utbyggnaden av ungdomsutbildningen. Andra argument för en vidgad vuxenundervisning tillkommer emellertid. De fortlöpande förändringarna inom näringslivet, strukturrationaliseringen och den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen medför ständigt nya behov av fortsatt utbildning. Under överskådlig tid torde därför vuxenutbildningen komma att utgöra en naturlig och integrerad del av vårt övriga utbildningsväsende. Utbildningsfaktorns betydelse för en höjd produktion talar också för det välmotiverade i en ökad satsning på de vuxnas studieintresse.

Departementschefen anför i anslutning till avsnittet om distributionsvägar för vuxenundervisning att en väsentlig vidgning av de vuxnas studie- och utbildningstillfällen kräver lärarersättande åtgärder av olika slag. Radio och television har tidigare främst kompletterat lärarnas insatser. Tiden är nu enligt propositionen inne att gå ett steg vidare genom att låta dessa medier även bli undervisningsbärande, d. v. s. helt eller delvis ersätta av lärare ledd undervisning. Vidare framhålls, att ett ökat användande av radio och television måste bli en central punkt i vuxenutbildningsreformen.

Såsom vi redan vid början av denna riksdag framhöll i partimotionerna I: 132 (=II: 171) har från vårt håll under ett flertal år förslag framförts om en vidgad användning av radio och television i utbildningssyfte. Vi noterar därför med tillfredsställelse, att regeringen nu har för avsikt att realisera de förslag om en utbyggd etermedieundervisning vi tidigare framlagt men beklagar samtidigt, att våra förslag tidigare tillbakavisats, varigenom frågans lösning ytterligare ställts på framtiden.

Enligt propositionen vinnns genom en utbyggnad av radio-TV-undervisningen en betydelsefull stimulans för folkbildningsarbetet. Goda möjligheter skapas att kombinera etermedieundervisning i olika ämnen med gruppstudier inom studiecirkel. Liknande synpunkter anfördes också av oss i ovan nämnda motion, där vi framhöll, att studieförbunden och bildningsorganisationerna skulle komma att få stora utbildningsuppgifter vid sidan av reguljärt folkbildningsarbete.

Beträffande vuxenutbildningens framtida omfattning torde det vara av väsentlig betydelse att få de utbildningsbehov kartlagda som finns inom företag, myndigheter och organisationer — de grenar av vuxenutbildningen som inte tidigare blivit föremål för närmare utredning. Såsom framhålls i propositionen är det inte möjligt att närmare fixera omfattningen av den framtida vuxenutbildningen — i varje fall inte om utbildningen till väsentlig del sker via etermedia. Enligt vår mening bör på sikt strävan vara att göra vuxenutbildningen tillgänglig för i princip alla med intresse för fortsatt utbildning.

Utbildning via radio, television m. m.

Radio och TV har två väsentliga funktioner: dels fungerar de som programskapande massmedia, dels utgör de betydelsefulla hjälpmedel vid all undervisning.

Radio och framför allt TV skapar nya förutsättningar för vuxenundervisning i stor skala. Televisionen är emellertid inte bara ett tillskott till de traditionella undervisningsmetoderna. Den är enligt radioutredningen långt mer än ett tekniskt hjälpmedel i undervisningen och har redan tillvunnit sig en egen betydelsefull roll på olika stadier. Den når oerhört många. Undervisning kan ges för olika grupper och med differentierad målsättning.

Mycket viktigt är att TV kan utnyttjas också i vidareutbildningens tjänst t. ex. för att reaktivera vissa yrkeskategorier, ge andra fortbildning etc.

Televisionen kan emellertid inte ses isolerad från övrig utbildning. Den utgör *en* men en viktig komponent av flera i en viss utbildningssituation. Genom TV:s karaktär av envägskommunikation måste TV-undervisningen kompletteras med korrespondensstudier, studiecirklar, muntliga kurser m. m. Textböcker och andra former av hjälpmedel är likaledes mycket viktiga som komplement. Vid en utbyggnad av radio-TV-undervisningen måste alla dessa och andra hithörande problem beaktas.

Såsom vi tidigare konstaterat avser regeringen nu att låta huvudparten av den framtida vuxenutbildningen på gymnasial och postgymnasial nivå äga rum via radio och television. Vid en internationell jämförelse sätts dessa åtgärder in relativt sent, vilket vi också påpekat i motioner under ett flertal år. Det nya i den internationella utvecklingen på detta område består i att man börjat utnyttja TV även för högre utbildning. Så har skett i bl. a. Frankrike, Holland, Japan, Schweiz, Storbritannien och USA. Främst gäller detta kanske s. k. sluten-krets-television. Sådan undervisning sänds i regel inom ett oftast ganska begränsat område: en universitetsinstitution, ett universitet e. d. I USA bedrev man år 1962 universitetsundervisning via sluten-krets-television vid 226 högre undervisningsanstalter. Också i Sverige har försöksverksamhet igångsatts på detta område, och avsikten är att ytterligare utbygga denna. Vid bl. a. Linköpings tekniska högskola, som startar 1969, samt vid lärarhögskolorna avses sådan verksamhet igångsättas.

Enligt vår mening bör lokala initiativ på radio- och TV-undervisningens område uppmuntras. I en framtid bör således lokala TV-sändare kunna upprättas på exempelvis universitetsorter eller orter med universitetsfilialer.

Den undervisningsform som vi avser att närmare behandla här är emellertid direkt eterburen undervisning, d. v. s. vad vi i dagligt tal kallar radio-TV-undervisning och som riktar sig till ett mycket stort antal människor.

Departementschefen har med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande av den 24 februari 1967 tillkallat en särskild kommitté för försöksverksamhet med radio och television i utbildningsväsendet. Kommittén skall leda och samordna verksamheten på detta område. Under ett inledande skede skall emellertid inriktning i första hand ske mot de gymnasiala skolformerna. En av kommitténs första uppgifter blir att genomföra de radiokurser i engelska och företagsekonomi enligt gymnasiets läroplan varom förslag framläggs i propositionen.

Vi beklagar att försöksverksamheten på detta sätt begränsas dels till enbart radioundervisning, dels till det gymnasiala stadiet. Det är över huvud taget betecknande för propositionen att frågor om postgymnasial och akademisk vuxenutbildning inte ägnas större uppmärksamhet. Likaså är det anmärkningsvärt, att trots upprepade framställningar från bl. a. universitets-

kanslersämbetets och Sveriges Radios sida inga ytterligare postgymnasiala eller akademiska radio- eller TV-kurser aviseraras. Trots den starka tonvikten i propositionen vid televisionens roll i vuxenutbildningen har ännu inte någon vuxenutbildning via TV ägt rum i vårt land. Frågan skall nu utredas av den nyligen tillsatta kommittén. TV-undervisning i vuxenutbildnings-syfte torde därför inte bli en realitet i vårt land förrän tidigast om ett par år. Mot bakgrund av upprepade motionskrav från vårt håll om ökad användning av bl. a. TV i vuxenutbildningen framstår regeringens förfarings sätt onekligen som en anmärkningsvärd försening av frågans lösning.

En ökad användning av radio och TV i undervisningssyfte kräver emellertid kompletterande utredningar om den rätta avvägningen mellan olika media ur såväl kostnads- som pedagogisk synpunkt. I vissa sammanhang kan TV-undervisning visa sig vara den lämpligaste formen, i andra radioundervisning eller bandade program för användning vid individuella eller gruppbetonade studier. Frågor som i vilka ämnen självinstruerande material, korrespondensundervisning m. m. bäst kan användas och på lämpligt sätt integreras med övriga media bör också bli föremål för utredning.

För att fullständiga bilden beträffande radio-TV-undervisning på postgymnasial nivå vill vi endast erinra om att radioutredningen föreslog att särskilda akademiska kurser skulle anordnas i pedagogik (ljudradio och TV) samt i fysik (TV). Sveriges Radio hemställde om medel för kursen i pedagogik, vilken tillstyrktes av universitetskanslersämbetet. Kursplaner och kostnadskalkyler fanns utarbetade för denna kurs. Omfattande förberedelser gjordes vidare inom en speciell arbetsgrupp vid lärarhögskolan i Stockholm. Trots upprepade framställningar till ecklesiastikdepartementet om att få genomföra denna kurs avvisades förslaget av departementschefen.

Vidare har universitetskanslersämbetet i sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 tagit upp frågan om anordnande av ytterligare akademiska radiokurser och därvid föreslagit sådana kurser i nationalekonomi och företagsekonomi. Ämbetet förordade också att andra ämnen — främst samhällsvetenskapliga — lämpligen skulle kunna inordnas i en flerårsplan för ett radiouniversitet.

Vi delar ämbetets uppfattning att det är nödvändigt med en bättre planering av dessa kurser men att de inte bör begränsas till ett radiouniversitet utan anknytas till ett *radio-TV-korrespondensuniversitet* som ett komplement till nuvarande universitetsorganisation. Förslag om ett sådant universitet har framförts från vårt håll tidigare, bl. a. i motionerna I: 132 (=II: 171) vid innevarande års riksdag. Målet för ett sådant »öppet» universitet bör vara att göra undervisning på hög nivå tillgänglig för alla som vill se och lyssna samt bereda dem som så önskar möjligheter att avlägga betyg och andra prov för viss kompetens. Utmärkande för en sådan undervisning bör vara stor flexibilitet i val av metoder och studieformer.

Vi finner det, som vi tidigare anfört, anmärkningsvärt att regeringen, trots det dokumenterade stora vuxenutbildningsbehovet och trots omfattande förberedelseåtgärder i vissa fall, inte velat anvisa medel för en utbyggd radio-TV-undervisning på postgymnasial nivå, särskilt mot bakgrund av den stora framgång som radions ettbetygskurs i statskunskap 1965—1966 blev. Kostnaderna för sådan undervisning har också visat sig vara något lägre per studerande än traditionell universitetsundervisning.

I motioner i anslutning till proposition 1966: 136 om rundradions fortsatta verksamhet m. m. samt i motioner vid årets riksdag har vi föreslagit att försökssändningar med utbildningsprogram inom den av radioutredningen föreslagna *särskilda rundradion* skulle äga rum så snart försöksverksamheten med den s. k. kanalklyvningen givit positiva resultat. I förevarande proposition anmäler nu departementschefen, att de prov som hittills utförts med sådan kanalklyvning varit goda och att en slutrapport om verksamheten väntas föreligga under innevarande år. Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av att fortsatt uppmärksamhet ägnas frågan om inrättande av en särskild rundradio för bl. a. undervisningsprogram. Vi vill också erinra om att radioutredningen med särskild rundradio inte enbart avsåg att till skapa ytterligare kanaler för ordinarie programverksamhet utan framför allt ville få till stånd en särskild radio-TV-verksamhet på undervisningsområdet med de nya möjligheter som därmed öppnade sig.

I likhet med vad vi tidigare föreslagit bör förslag också utarbetas om införande av en särskild utbildningskanal i TV — ett program 3 i TV — vartill tekniska möjligheter redan nu föreligger. Lämplig riktpunkt torde därvid vara att sändningsmöjligheter bör föreligga vid mitten av 1970-talet.

Den av departementschefen nu tillsatta kommittén för försöksverksamhet med radio och television i utbildningsväsendet skall enligt propositionen ha en statlig produktionsenhet till sitt förfogande för inspelning av främst TV-program. För ändamålet skall Nord-Arts lokaler i Stocksund förvärvas av staten och viss produktion igångsätts under 1967. Kommittén skall bedriva försöksverksamhet med radio-TV-undervisning parallellt med utredningsarbete om de principiella och organisatoriska problem som är förknippade med sådan utbildningsverksamhet.

Det lämpliga i att överlåta såväl utredningsverksamheten som den praktiska försöksverksamheten på en och samma kommitté kan ifrågasättas. Betänkligare är emellertid att den nu tillsatta regeringskommittén synes föregripa den sittande läromedelsutredningens arbete. Denna utredning, som tillsattes 1966, har enligt sina direktiv till uppgift att bl. a. utreda vuxenutbildningens hjälpmedelsbehov. I direktiven heter det: »Den s. k. *vuxenutbildningen* kommer av allt att döma att få en snabbt växande betydelse. De sakkunniga måste beakta detta och skall sålunda överväga behovet av samhällsliga insatser på hjälpmedelsområdet även då det gäller utbildning för vuxna . . . » På annat ställe i direktiven står följande: »De sakkunniga bör vidare

beakta 1960 års radioutrednings förslag och därav eventuellt föranledda åtgärder till utveckling av undervisningen med hjälp av såväl eterburna som bandinspelade radio- och televisionsprogram.»

Enligt propositionen är tanken vidare att den nu tillsatta kommittén och den produktionsenhet som står till dess förfogande skall förse universiteten med program för sluten-krets-television. Speciellt synes avsikten vara att producera program för Linköpings tekniska högskola, vilken kommer att förses med intern television. Såsom också framgår av propositionen har emellertid två lokala TV-kommittéer tillsatts, dels vid tekniska högskolan i Stockholm, dels vid Uppsala universitet, för att förbereda förverkligandet av bl. a. verksamheten vid den nya tekniska högskolan i Linköping. Så sent som den 9 december 1966 anvisade Kungl. Maj:t också medel för anställande av försöksledare för denna verksamhet vid de båda läroanstalterna. I förberedelsearbetet för denna verksamhet har vidare universitetskanslersämbetets universitetspedagogiska utredning (UPU) deltagit. Av propositionen framgår inte om avsikten nu är att inordna de båda lokala TV-kommittéerna i den centrala produktionsenheten eller om dessas verksamhet skall upphöra i och med tillkomsten av denna enhet. Dessa frågor borde ha klargjorts närmare i propositionen.

Av vad som kan utläsas av regeringens förslag är avsikten uppenbarligen att lägga över all produktion och allt utredningsarbete på den nyligen tillsatta kommittén. Att staten på ett eller annat sätt bör leda forsknings- och utvecklingsarbetet på detta område torde vara nödvändigt och önskvärt. Men det är långtifrån säkert att det är ändamålsenligt att lägga all produktion av undervisningsprogram för TV på ett och samma bolag. Även här torde konkurrens vara av värde. Vi vill i sammanhanget erinra om det förslag vi framlade i motioner i anslutning till proposition 1966: 136 om att viss del av TV-programproduktionen, t. ex. undervisningsprogrammen, med fördel i förbilligande syfte skulle kunna läggas ut som beställningar hos fria producenter. Ett sådant förslag framstår som än mer angeläget, när en central statlig produktionsenhet nu skall upprättas för produktion av undervisningsprogram.

På samma sätt som nu sker beträffande skolradio- och skol-TV-verksamheten bör de centrala skolmyndigheterna, i detta fall skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet, delta i utformningen av vuxenutbildningsprogrammen för radio och TV.

Utmärkande för propositionens behandling av radio-TV-frågorna är tendensen till centralisering och dirigering av programverksamheten. I ett system med flera konkurrerande radio-TV-företag, vilket vi förordat i motioner i anslutning till proposition 1966: 136, motverkas sådana tendenser. Konkurrensen verkar i stället kvalitetshöjande och stimulerar till större rörlighet, vilket också skulle komma undervisningsprogrammen till godo. Vi kan därför inte dela den grundsyn på radio-TV-verksamheten, som ligger bakom propositionens olika förslag till åtgärder på radio-TV-området.

Vuxenutbildningens organisation

Inom den lokalt rekryterade vuxenutbildningen kommer bl. a. studieförbunden att kunna bedriva en till radio-TV-undervisningen kompletterande lärarledd undervisning. Det är angeläget att studieförbundens resurser stärks för att kunna ta emot ett växande antal vuxenstuderande för målinriktade studier. Särskilt viktigt är därvid, att också studieförbunden anvisas medel för ett fortlöpande utvecklingsarbete på vuxenpedagogikens område. Det är angeläget att studieförbundens långa erfarenhet av vuxenundervisning tillgodogörs och tillförs även andra områden av vuxenutbildningen.

Vuxenundervisningen måste anpassa sin metodik till de vuxnas studieförutsättningar. F. n. finns endast *ett* lektorat i vuxenundervisningens metodik, nämligen vid lärarhögskolan i Stockholm. En utökning av antalet lektorat skall nu utredas närmare.

Vi finner det angeläget att nya sådana lektorat tillkommer inom en *snar* framtid. Särskild kurs i vuxenundervisningens metodik bör också inordnas i den ordinarie lärarutbildningen. Av väsentlig betydelse är också att professurer inrättas i vuxenpedagogik och att till dessa knyts institutioner för vuxenpedagogisk forskning. Krav härom framfördes från mittpartihåll redan vid 1965 års riksdag och har sedan upprepats.

Enligt propositionen skall kommun vara huvudman för lokalt anordnad vuxenutbildning. I likhet med yrkesutbildningsberedningen anser vi att vid sidan av de lokalt och regionalt ansvariga organen för vuxenutbildningen, skolstyrelser och länskolnämnder, bör finnas särskilda rådgivande organ benämnda vuxenutbildningsråd respektive vuxenutbildningsnämnder. Departementschefen framhåller själv å s. 80 i propositionen, att en nära samverkan måste äga rum mellan olika anordnare av vuxenutbildning. Ett sådant samarbete måste enligt vår mening rimligen äga rum under organiserade former. I andra sammanhang i propositionen påpekas också den väsentliga roll studieförbunden kommer att inta vid lokalt anordnad vuxenutbildning. De bör därför vara företrädare i dessa rådgivande organ. Också företag, organisationer och myndigheter m. fl. institutioner bör där vara representerade. De rådgivande organens uppgift bör främst vara att kartlägga behoven samt att planera och samordna olika åtgärder inom vuxenutbildningen.

Gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen hade angett minimiantalet elever för att ämneskurs skulle kunna anordnas till lägst åtta. Om antalet elever översteg 35 skulle delning i två grupper få ske. Departementschefen ansluter sig till maximiantalet elever per kurs men förordar ett högre minimaltal. Riktpunkten anges till tolv aktiva studerande för att kurs skall få anordnas.

Med hänsyn till att vuxenutbildningen skall kunna göras tillgänglig för så många som möjligt och att svårigheter torde föreligga särskilt på mindre

orter att få till stånd större grupper föreslår vi att minimitalet i vissa fall skall kunna sättas till åtta elever såsom utredningarna förordat. Det bör på Kungl. Maj:ts beslut kunna ske i första hand i glesbygderna. Maximiantalet bör sänkas från föreslagna 35 till 30 elever. Härigenom möjliggörs större individualisering av undervisningen.

För den lokalt bedrivna vuxenutbildningen skall endast timlärartjänster inrättas. På sikt bör emellertid enligt vår mening fasta lärartjänster inrättas inom den lokala vuxenutbildningsorganisationen. Därigenom förbättras möjligheterna att till vuxenundervisningen knyta lärare med intresse och utbildning för denna speciella form av undervisning.

I propositionen föreslås, att den som tas in som elev bör ha ett klart angivet studiemål, helst avse att studera flera ämnen samt uppge att studierna är av betydelse för den sökandes yrkesverksamhet eller yrkesval. »I mån av plats och om statsverket ej åsamkas extra kostnader bör dock även den som avser att studera endast enstaka ämne tas in.»

Detta förslag bryter mot hittills gällande ordning. Risk finns således för att en stor kategori studerande utestängs från exempelvis kvällsgymnasieundervisning. Det är inte försvarligt. Den föreslagna bestämmelsen kan också kringgås genom att fiktiva studiemål uppges. Elev bör ha rätt att studera ett ämne i taget. Några inträdesspärar av den typ som nu föreslås bör således ej uppställas för denna undervisning.

Vuxenutbildning med riksrekrytering förutsätts i propositionen vara förlagd såsom nu till de båda vuxengymnasierna i Norrköping och Härnösand. Förslag framläggs ej om inrättande av ytterligare vuxengymnasier. Gymnasieutredningen förordade emellertid att fem sådana skolor skulle finnas.

Inom planeringskommittén för de gymnasiala skolformernas utbyggnad i Stockholm har under en tid utredningar företagits som utvisar det stora behovet av en central institution för vuxenutbildning inom Storstockholm. Det av kommittén framlagda förslaget beträffande en sådan institution har också presenterats för departementschefen.

Större valmöjligheter än nu är fallet bör erbjudas de vuxenstuderande beträffande studiernas förläggning och organisation. För att möjliggöra studier även på andra tider än kvällstid och ge tillfälle till även andra studier än fritidsstudier bör möjligheter ges till direktundervisning förmiddag, eftermiddag och kväll, vardag som söndag.

De hittills presterade utredningarna i vuxenutbildningsfrågan har inte givit tillräckligt underlag för en helhetssyn på vuxenutbildningen. I starten måste en sådan utbildning därför förenas med en välplanerad försöksverksamhet. Av betydelse är därvid, att ett vuxenutbildningscentrum i Stockholm skulle kunna utgöra ett lämpligt forskningsfält för lärarhögskolan i Stockholm och Stockholms universitet. I Stockholm finns således forskningsresurser för en långtgående försöksverksamhet på det vuxenpedagogiska området. Också annan försöksverksamhet skulle med fördel kun-

na förläggas till detta institut. Det bör även i sammanhanget nämnas att Stockholms stad planerar inrätta ett pedagogiskt centrum med en särskild sektion för vuxenpedagogik. Också för denna sektionens verksamhet krävs att ett särskilt vuxenutbildningsinstitut inrättas. Den ovan nämnda kommittén anser inrättandet av en sådan institution i Stockholm i hög grad vara en riksangelägenhet.

Vi vill i allt väsentligt ansluta oss till det förslag som Stockholms gymnasieplaneringskommitté framlagt och föreslår, att ett riksrekryterande vuxenutbildningscentrum i nära samverkan med Stockholms stad inrättas i Stockholm samt att tonvikten vid skolan bör ligga på forsknings- och försöksverksamhet inom vuxenpedagogiken. Resultaten av denna verksamhet kan sedan komma landets övriga vuxenskolor och andra anordnare av vuxenutbildning till godo.

I propositionen föreslås vidare att *brevskoleundervisningen* på förgymnasial och gymnasial nivå skall inordnas i vuxenskolorna med riksrekrytering. De korrespondensstuderande skall under en övergångstid hänvisas till vuxenskolan i Norrköping. Samtidigt skall brevkolestipendierna avvecklas. Målsättningen anges vara att under de närmaste åren successivt nå upp till ca 1 000 intagna brevkoleelever.

Som vi tidigare påpekat i motioner vid innevarande riksdag får de korrespondensstuderande göra stora uppoffringar för att fullgöra sina studier. Kostnader på mellan 3 000 och 4 000 kr. är normala för att nå fram till studentexamensnivån. Nu öppnar sig visserligen enligt propositionen en möjlighet för ett antal brevkolestuderande att få sina studier finansierade av statsmedel. Mot bakgrund av att Hermods-NKI enligt uppgift årligen tar emot 8 000 studerande för just den typ av undervisning det här gäller framstår dock regeringens förslag i denna del som ytterst otillräckligt. Åtskilliga tusen korrespondensstuderande inom de berörda stadierna kommer, om regeringsförslaget genomförs, att gå miste om ekonomiskt stöd. Genom att brevkolestipendierna föreslås avvecklade försämras dessutom situationen för dessa kategorier studerande. I sammanhanget bör också noteras, att elevvården och studierådgivningen — två viktiga inslag i all vuxenutbildning och särskilt vid brevkoleundervisning — skall handhas av endast en befattningshavare för de 1 000 korrespondensstuderande vid Norrköpingskolan. Vid Hermods-NKI står en hel stab av studierådgivare till de korrespondensstuderandes förfogande. Det är därför angeläget att inom kort ytterligare bygga ut den kurativa verksamheten vid de statliga vuxenskolorna.

Vi vill mot bakgrund av vad vi här anfört föreslå, att samhället — i de fall eleverna inte antas vid de statliga vuxenskolorna — står för kostnaderna för de korrespondensstuderandes undervisning genom att utbetala stipendier motsvarande de reella kostnaderna *efter godkända tentamina* i enskilda ämnen. I det av departementschefen förordade systemet betalar sta-

ten studiekostnaderna för de vid vuxengymnasiet i Norrköping intagna eleverna även i de fall studierna inte leder fram till tentamina. Den effekten får emellertid inte vårt förslag, som emellertid innebär kostnadsersättning för ett väsentligt större antal elever. Kostnaderna för den av oss förordade reformen kan beräknas uppgå till ca 1,5 milj. kr. Ett rättvisekrav är vidare, att bidrag bör utgå till breviskoleelever för deltagande i preparandkurser. Detta kan ske genom restitution till anordnande breviskola av kostnaderna för sådan utbildning. Vidare bör tentamensavgifterna genom statsanslag kunna utgå. Härigenom skulle de korrespondensstuderandes situation jämföras med den som gäller övriga studerande inom det allmänna utbildningsväsendet.

Vad *folkbildningen* beträffar föreslås viss höjning av statsbidraget till studiecirkel. Samma regler som nu gäller bör emellertid enligt vår mening vara rådande även i fortsättningen. Det innebär att statsbidraget i sin helhet, 20 kr. per studiecirkeltimme, skall kunna utgöra ersättning för materielkostnader. I sammanhanget vill vi också förorda större flexibilitet vad gäller antalet studiecirkeltimmar och sammankomster som villkor för statsbidragsgivningen än nuvarande bestämmelser medger. Genom att studieförbunden kommer att framstå som kursanordnare av kompletterande undervisning till radio-TV-utbildningen bör förslagsvis ett mindre antal timmar och sammankomster än vad som nu gäller vara tillräckligt för statsbidrag. Denna fråga bör bli föremål för närmare utredning.

Gränsdragningen mellan folkbildning och yrkesutbildning har med rätta ägnats relativt stor uppmärksamhet i propositionen. Enligt vår uppfattning är dock gränsdragningen alltjämt oklar på vissa punkter, varför denna fråga inte kan anses vara löst i och med det framlagda förslaget. Den bör därför utredas ytterligare.

I likhet med vad universitetskanslersämbetet förordat anser vi, att det fria folkbildningsarbetets uppgifter och villkor i relation till det reguljära utbildningsväsendets verksamhet och betingelser i sin helhet bör bli föremål för utredning.

Studiesociala åtgärder

Inledningsvis har vi berört de studiesociala frågorna samt antytt efter vilka riktlinjer ett fortsatt utredningsarbete måste bedrivas. De studiesociala frågorna för de vuxenstuderande är fortfarande till stora delar olösta. Vi förordar därför skyndsamt utredning på detta område.

Riksdagen uttalade sig 1965 för en översyn av bestämmelserna om *resetillägg* enligt studiehjälpsreglementet. Nu utgår resetillägg om den studerande är bosatt på ett avstånd från skolan av minst sex kilometer fågelvägen eller tio kilometer färdvägen. Centrala studiehjälpsnämnden har företagit utredning och föreslagit att tillägget skall utgå vid ett minsta reseav-

stånd av sex kilometer färdvägen. Förslaget har remissbehandlats. Skolöverstyrelsen har liksom kommunförbunden tillstyrkt förslaget. Departementschefen avvisar emellertid den föreslagna ändringen.

Med hänvisning till riksdagens uttalande år 1965 och en övervägande positiv remissopinion vill vi föreslå att riksdagen beslutar ändra bestämmelserna för resetillägg i enlighet med centrala studiehjälpsnämndens förslag.

I samband med att denna motion nu framläggs i anledning av proposition nr 85 vill vi även hänvisa till de synpunkter och förslag som av oss framlagts i motionerna I: 132 (= II: 171) vid innevarande års riksdag.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställer vi,

att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 85 måtte besluta

1) att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära ett mera energiskt grepp på vuxenutbildningen och anhålla om en samlad översyn genom en parlamentariskt sammansatt kommitté av hela vuxenutbildningsområdet, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas

a) av företag, organisationer och myndigheter m. fl. driven vuxenutbildning,

b) det fria folkbildningsarbetet och dess relation till den målinriktade vuxenutbildningen,

c) radio-TV:s verksamhet för vuxenutbildningen,

d) korrespondensundervisningens möjligheter att komplettera annan vuxenutbildning och samordnas med denna,

e) de vuxenstuderandes speciella studiesituation med hänsyn till deras förkunskaper och studieförutsättningar m. m. samt

f) frågan om införande av ett effektivt studiesocialt stöd åt de vuxenstuderande, varvid en samordning med studiemedelssystemet bör övervägas;

2) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och förslag dels om inrättande av ett radio-TV-korrespondensuniversitet som komplement till nuvarande universitetsorganisation, dels om en flerårsplan för uppbyggnaden av en sådan utbildning;

3) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag beträffande den s. k. särskilda rundradion och dess möjligheter att sända undervisningsprogram;

4) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning om införande av en särskild utbildningskanal i TV (TV 3) med riktpunkt att sändningsmöjligheter bör föreligga under mitten av 1970-talet;

5) att som komplement till den centrala enhet för pro-

duktion av utbildningsprogram för TV, som nu föreslås inrättad, produktion också skall kunna läggas ut som beställningar hos fria producenter;

6) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag *dels* att professorer inrättas i praktisk pedagogik, särskilt vuxenpedagogik, *dels* att till dessa knyts institutioner för vuxenpedagogisk forskning, *dels* att lärarutbildning för vuxenundervisning snarast möjligt anordnas;

7) att i varje kommun och län vid sidan av skolstyrelse och länskolnämnd skall finnas vuxenutbildningsråd respektive vuxenutbildningsnämnder med i princip den sammansättning och de uppgifter yrkesutbildningsberedningen föreslagit och med särskild uppgift att kartlägga behovet av och upprätta plan för den lokala vuxenutbildningen;

8) att minimiantalet aktiva studerande för att få anordna ämneskurs fastställas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, dock att minimiantalet med hänsyn till glesbygdernas förhållanden kan av Kungl. Maj:t eller myndighet Kungl. Maj:t förordnas sänkas till lägst 8, och att antalet aktiva studerande för delning av ämnesgrupp fastställas till 30 mot av Kungl. Maj:t föreslagna 35;

9) att inga andra inträdesspärar än behörighet för studier i vald ämneskurs bör gälla för rätt till inträde vid kommunal eller statlig vuxenskola;

10) att i samverkan med Stockholms stad inrätta en rikrekryterande vuxenutbildningsinstitution i Stockholm med de uppgifter och den inriktning som angivits i motionen;

11) att vid förgymnasial och gymnasial utbildning de korrespondensstuderande — i den mån de ej antas vid de statliga vuxenskolorna — bör beredas kostnadsfri undervisning enligt i motionen angivna riktlinjer; samt

12) att resetillägg enligt studiehjälpsreglementet skall utgå vid ett minsta reseavstånd av sex kilometer färdvägen enligt centrala studiehjälpsnämndens förslag.

Stockholm den 14 april 1967

Bertil Ohlin (fp)

Sven Wedén (fp)

Sven Antby (fp)

Elias Jönsson (fp)

i Ingemarsgården

Henning Gustafsson (fp)

Daniel Wiklund (fp)

Cecilia Nettelbrandt (fp)

i Skellefteå

i Stockholm